

ERDÉLYI MÚZEUM

XVI. kötet.

1899.

X. füzet.

A kulturnépek jellege.*

Minden nép intelligenciájának két tényezője van: a *tudomány* és a *művészet*. E két tényező nélkül nincs kulturnép. Verekedni a barbárnépek is tudtak. A hunok, avarok, gótok, longobardok, a középkori mohammedánok mind harezias népek voltak, de sem a tudomány, sem a művészet terén maradandó alkotásokat nem létesítettek, tehát a történelem nem is sorolja őket a kulturnépek közé. Virágzó kereskedelmük a phoenecziaiaknak is volt, de kulturális alkotásaikról a történelem nem említ semmit. California gazdagságáról világszerte beszéltek, de tudományos vagy művészeti alkotásaikról semmit sem tud a világ. Csak a tudomány és a művészet tesz valamely népet kulturnéppé.

Az anthropologusok és ethnographusok az emberiségnek fehér fajtát három néptörzsrre osztják: a *sémi*, az *árja* és a *turáni* törzsrre. A sémi népek kezdettől fogva kiválóan a kereskedelemmel foglalkoztak; ma is ez a főfoglalkozásuk. Érdemeiket a kultur-történelem csak a tudomány terén jegyezte fel. A zsidóknak köszönhetjük az a b e-t, az araboknak számjegyeinket. A művészetek terén csakis az építészet körében létesítettek az európai árja népekkel összekeveredett arabok figyelemreméltó alkotásokat Spanyolországban. Egyébként a sémi népek szépművészeti tekintetben alig jöhetnek számba.

A turáni népek a hol és a mikor csak megjelentek a világtörténelem szinpadán, mindenütt és mindenkor harezias, vitéz, bátor népekként szerepeltek, de sem a tudományban, sem a szépművészetek terén nagyszabású alkotásaik nincsenek. A törökök, tatárok, mongolok, az összes ural-altáji népek sokat és vitézül harezoltak, de a tudományok és művészetek ápolásával, fejlesztésével nem sokat törődtek. Legtöbbszörre vittük e téren az összes turáni népek között mi, magyarok, kiknek ó- és középkori történetünket szintén folytonos és nagy

* Bevezető fejezet a szerzőnek Spanyolország szépművészetéről szóló kéziratú művéből.

háborúk emlékei töltik be, míg az újabb időkben a kulturnépek közé küzdöttük fel magunkat.

A világ legnagyobb, legműveltebb nemzetei az árja néptörzsből származtak. Ázsiában is az ezen néptörzshez tartozók: az indusok, a perzsák emelkedtek a legmagasabb színvonalra; Európában is az árja népek voltak és lesznek mindig a kultúra zászlóvivői. Páratlanul áll a világtörténetben az ó-kori görög népek szellemi műveltsége, a kiknél mind a tudomány, mind a művészet terén örökbeesű, mintaszerű alkotásokat találunk. A görög böleselők iratai évezredek át forrásai voltak és lesznek a világ minden nemzete elmélkedő tudósainak. Magas fejlettségre jutott náluk a tudományok csaknem minden ága; a számtan, mértan, csillagászat kitűnő művelőkre találtak náluk. A történetírásnak atyja görög volt. A költészetnek minden ágában: az *epos*, a *lyra*, a *dráma* terén alapvető s örökbeesű műveket hoztak létre. A világ minden nagy epikusának *Homeros* volt a mestere, minden nagy tragédiaírójának *Sophocles*. *Aristoteles* könyve a költészetről első törvénykönyve az irodalom szépműtani szabályainak. Még a természettudományok terén is, mely a modern idők tudománya, nagy előhaladást tettek. Az orvostudományt ők emelték a kuruzslás és babona fokáról a tudomány színvonalára.

A szépművészet terén is a görögök voltak minden későbbi kulturnépnek mesterei. A görögök építészetének emlékeit szépségben nem múlja felül semmiféle későbbi stílus. Nincs az a barock rozetta, vagy rococo guirlande, a mely vetekedhetnék egy dór oszlopcsarnok nemes egyszerűségével. A görög szobrászat tünteti fel a legkifejezőbben az emberi test szépségét. A görögök festészeti emlékei megsemmisültek, de a mi fenmaradt korunkra frescóikból, azok tanúságot tesznek nagy előhaladásukról e téren is. Hogy a világ legnagyobb szónoka, *Demosthenes*, görög volt, minden iskolás tanuló tudja. Görögök voltak a világ első számot tevő szavalói, színészei, ők művelték először a rhytmikus zenét, éneket, táncot.

Mindenben utánzóik, követőik a görögöknek a rómaiak voltak. Ekként az európai kulturnépek intelligentiája a görög-római műveltségben gyökerezik. A nagy árja néptörzsnek ma is legműveltebb nemzetei a latin fajok: a francia, az olasz, a spanyol. Vetekednek velők a germán-kelta fajok, sőt jelentékeny kulturális haladást tettek már is a szlávok. Azt hiszem, a kultúra fejlesztésében a jövő a germán és szláv népeké, mert a latin fajok decadentiája szemmel látható.

Ma még a kulturális suprematiát a latin fajoknál kell keresnünk. A tudomány terén erős versenytársai a latin fajoknak a germánok. A speculativ philosophia terén az elsőség kétségkívül a németeket illeti meg. Az emberi szellem fejlődésének történetét sehol mélyebb elmével nem kutatták, mint az angoloknál; *Macaulayt*, *Bucklet* méltán sorolják a népszellem legalaposabb kutatói s írói művészei közé az egész világon, — de a képzőművészet tanító-mesterei tagadhatatlanul a latin fajok s bizonyára évszázadokon keresztül ők is maradnak. Meggyőződésem, hogy a latin fajok el fognak pusztulni, mert a statisztika is bizonyítja stagnatiojukat, erkölesi és politikai dissolutiojuk is szemeink előtt történik. De ha egykor eltűnnek is Európa színpadáról, irodalmi és szépművészeti alkotásaikban nevök örökké élni fog. A miként ma a régi görögök építkezéseinek maradványaiban, plasztikus műveikben keressük a mintákat képzőművészeti tanulmányainkhoz, a miként iskolai studiumokká tesszük ma a görög-római remekírókat, akként fogják századok multával az utánunk következő nemzedékek *Raphael*, *Tizián*, *Murillo* festményeit a képírás örök mintaképeiül tekinteni, akként fogják az írás művészetét a franczia irodalom termékein tanítani.

A számra nézve kicsiny, vagy nagy népességű, de alacsonyabb műveltségű, vagy gazdag, nagy, de gyakorlati köztevékenységben élő népeknél is találunk a tudományoknak vagy a szépművészeteknek egy-egy kiváló művelőjére, de az ily phaenomenalis jelenségek nem adják meg az egész népnek kulturális jellegét. A világ legnagyobb drámaírója: *Shakespeare* angol volt, de azért az angolt nem nevezzük drámai népnek. A világ legnagyobb lyrikusa: *Petőfi* a mi dicsőségünk, de azért nem a magyar lyra a legfejlettebb a költészet egyetemes történetében s habár dalos nemzet vagyunk mi is, hanem az olaszok, spanyolok még dalosabbak. A románczok hazája Spanyolország. Így van egyes tüneményszerű kiváló jelenség a tudományok vagy a szépművészetek terén koronként egyes népeknél: *Björnson* a norvégeknél, *Thorwaldsen* a dánoknál, *Edison* az amerikaiaknál, *Matejko* a lengyeleknél, *Turgenjew*, *Tolsztoj*, *Verescsagin* az oroszoknál; sőt a tudományos vagy szépművészeti munkásságnak egész iskolája támadhat valamely népnél, mint a flamand vagy németalföldi festő-iskola, a nélkül, hogy egyesek kiváló tudományos vagy szépművészeti munkássága ilyen jelleget adna a nemzetnek. *Rubens*, *Van Dyck*, *Rembrandt*

világtörténeti jelentőségre emelkedett individuumok, a nélkül, hogy nemzetök jelentékeny tényezőkké lettek volna a kulturnépek sorában.

A festészet hazája Olaszország, mint a tudományé Németország, az írás művészetének legkiválóbb képviselői pedig a francziák.

Ez nem jelenti azt, mintha festeni csak az olaszok, írni csak a francziák, a tudományt előbbre vinni csak a németek tudnák. mert nagy festői vannak Spanyolországnak is, nagy írói vannak az olaszoknak is, kiváló tudósai vannak Franciaországnak is, híres zeneszerzői vannak Németországnak is, a mint a kisebb vagy kevésbé fejlett kultúrájú nemzeteknek is vannak világtörténeti jelentőségű alakjai vagy alkotásai. *Dosztojevszki* és *Jókai*, *Munkácsy* és *Liszt* Ferencz, *Ibsen* és *Wieniavszki* művei számot tesznek a legelső kulturnép szellemi termékei mellett is. Azonban az *egyed*, tehát nem egymás nyomába lépő, szakadatlan nemzedékek, hanem *egyed* kiválóságok mellett a festészet hazájának mégis csak par excellence Olaszországot nevezünk, mint Franciaország a szépirók hazája.

Taine is feljegyezi, hogy helyesen és találóan mondták már a rómaiak a francziák őseiről, a gallokról, hogy *ügyesen csevegnek*. Ő is úgy találja, hogy természeti adomány a francziáknál „az írói tehetség, a társalgás kelleme és a válogatott irány“.

Ha a latin fajú kulturnépeket tekintjük: az olaszt, a francziát és spanyolt, első helyre kell a francziát tenni, nem mintha az övé lett volna mindig a vezető szerep akár szellemi, akár a politikai jelentőség tekintetében, mert az olasz renaissance idején több kiváló szellem támadt Olaszországban, mint francia földön; politikai tekintetben is sokkal nagyobb szerepet játszott Spanyolország a XVI-ik században, midőn V. Károly császár idején büszkén hirdették a spanyolok, hogy birodalmukban a nap soha sem megy le. Azonban Franciaország, mely már a XVII-ik században kiváló írókat, szónokokat, államférfiakat mutatott fel, majd a XVIII-ik században a *szabadság*, *egyenlőség*, *testvériség* jelszavával először adott hangot a jogegyenlőségnek s kifejezést a modern demokratikus államformának, később pedig a napoleoni harcokban addig hallatlan dicsőséget és tekintélyt szerzett magának; kivívta az elsőséget nemcsak a testvérm nemzetek, hanem egész Európa népei felett. A francia nyelv lett az egész világ diplomatiái nyelvéné, az idegenek érintkezési, a szalonok társalgási nyelvéné. Nagy Frigyes udvaránál épen oly használatos

volt a francia nyelv, mint Szentpétervárott, az orosz udvarnál, vagy Bécsben az osztrák fővárosban, akár csak otthon, Párisban, a Szajnaparti világvárosban. A francia irodalom divatossá lett egész Európában s a francia divat tért hódított az egész világon.

Ezt a tekintélyt és dicsőséget fenn is tudta tartani s biztosítani magának Franciaország csaknem a XIX-ik század végéig, míg a germán fegyverek össze nem törték a dölyfös elbizakodottságon nyugvó, de alapjában korhadt francia gloire-t, a mihez járultak később erkölcsi romlottságának jelei, előkelő vezérférfiainak bűnös üzelmői és visszaélései, majd reorganizált hadserege vezérkarának botrányai, melyekkel a magát büszkén *grande nation*-nak nevező nemzet csaknem minden kulturnépnek sympathiáját eljátszotta.

A nemzetek sorsa megítélésében is úgy szoktunk eljárni, mint az egyeseknél. Ha valakit véletlen szerencsétlenség ér, külső veszély dönt bajba, szánjuk és rokonszenvünk kíséri szenvedéseiben; de ha önmaga indul züllésnek s keveredik szennyes dolgokba, elfordulunk tőle és nem veszünk tudomást vergődéseiről. Nemetek elzülése és tönkre jutása azonban nem történik hamarosan, mert a miként nehéz és sok időbe kerül a tekintély, a hírnév, a dicsőség, a nemzetek közötti vezérség kivívása, akként a tönkrejutás, az enyészet sem lehet percek, napok, hónapok műve: évek, évtizedek kellenek hozzá.

De ha politikai jelentősége teljesen meg fog is szűnni Franciaországnak, az irodalmi ízlés tanítómesterei nagyon sok ideig a francziák fognak lenni és maradni. Úgy vagyunk ezzel a hibáiban is nagy nemzettel, mint egy megtévelyedett nagy emberrel, kinek nagy bűnei mellett nagy erényei, fényes tehetségei, kiváló érdemei vannak. Elismeréssel adózunk érdemeinek, de megérdemelt korholásban részesítjük vétkeiket. Franciaország nagy szolgálatokat tett az emberiség művelődése ügyének, miként a görögök és rómaiak is és szintén el fog enyészni, mint a görögök és rómaiak elenyésztek, de szellemi alkotásaiból épúgy fog az utóvilág okulást és gyönyört meríteni, miként ma is tanúlságot keresünk és gyönyörködünk a görögök és rómaiak szellemi termékeiben.

A másik két latin fajú nép: az olasz és a spanyol hasonlóképp nagy történeti múlttal bíró nemzetek, mint testvérök: a francia. Mindkettőnek nagy szerepe volt a civilizatio fejlesztésében és terjesztésében. Olaszország szülte a középkor legnagyobb költőjét:

Dantet. Spanyolország adta az eszközöket az új világrész: Amerika felfedezéséhez, a mitől számítjuk világtörténetünk új korának kezdetét. Olaszország lett a catholicismus fejének, a pápaságnak székhelye s ez a hatalom adott módot és impulsust a világ legszebb képzőművészeti remekeinek létesülésére; Spanyolország lett fanaticus védője a catholicismusnak, a mi a legtöbb inspiratiót adja a művészetek fellendülésének. A világ legszebb madonnaképei *Raphael* ecsetje alól Itáliában kerülnek ki, Hispaniában növekszik fel *Murillo*, „a menyország festője“, kinél szebb conceptionokat soha senki sem festett a világon. Itália s benne a pápaság egymásután építi fel Isten dicsőségére s a catholicismus díszére az építészet remekeit, a nagyszerű dómokat, Hispania mintegy vetekedve követi a példát s építi fenséges cathedralisait. Itáliában, Rómában felépítették a világ legnagyobb keresztény templomát, Hispaniában, Sevillában elkészül a római után a világ második legnagyobb temploma. Italia templomait feldíszítik a festészet remekműveivel, melyeknek csodálására, anülmányozására járunk mi, az utónemzedékek, *Murillo* műgyűjteményekké varázsolja Hispania templomait csodálatos látományképeivel. Itáliában, Velenczében élt és működött a színek nagymestere, a kitűnő realista festő: *Tizian*; Hispaniában, Madridban dolgozott a világ másik nagy coloristája s realis festője: *Velasquez*. Italia művészei felkeresik Spanyolországot s viszont a nagy spanyol festő: *Ribera* megtelepszik Nápolyban.

Mindkét nemzet nagy és hosszas harcokat vív külső és belső ellenségek ellen, mindkettő fel volt darabolva apró államokra, melyek hol egymás közt viaskodtak, hol külső támadás ellen védekeztek. Idegen jármot is kelle túrniök. Hispaniában nyolcz századon keresztül fentartotta magát a mohamedán uralom, az inquisitio is háromszáz évig nyugözte le erejét. Mégis koronként általános jólét, virágzó irodalom, magas fokra jutott művészi fejlettség uralkodtak benne.

Irodalmi, szépművészeti szempontból Italia a fontosabb, tanulásosabb — és tegyük hozzá divatosabb, politikai tekintetben Hispania volt a jelentősebb. Nálunk Spanyolország szépművészetéről kevés az írott megemlékezés, azt kísértjük meg az alábbiakban autopsia alapján ismertetni s legnagyobb festőjének, *Murillo*-nak életét és műveit szemléltetni.